

*Dr Milijana Buha**

Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci

ORCID: 0000-0003-1968-1849

(NE)DOVOLJNA PROCESNA PRAVA OŠTEĆENOG U KRIVIČNIM POSTUPCIMA U BiH (NE) OMOGUĆAVAJU BORBU PROTIV TRGOVINE LJUDIMA**

SAŽETAK: Procesni položaj oštećenog je najpovoljniji prema Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske u odnosu na druge krivičnoprocesne zakone u Bosni i Hercegovini. Naime, oštećeni može da predlaže izvođenje dokaza koji su od važnosti za predmet dokazivanja i može da preuzme krivično gonjenje nakon potvrđene optužnice.¹ Međutim, koji značaj ova procesna prava za oštećenog imaju ako isti nema pravo žalbe na presudu zbog pogrešnog i

* e-mail: milijana.buha@pf.unibl.org, vanredni profesor.

** Rad je primljen 30. 9. 2024, a prihvaćen je za objavljivanje 30.10. 2024. godine.

¹ Čl. 16, st. 2. princip akuzatornosti – Ako tužilac, nakon potvrđivanja optužnice, izjavi da odustaje od optužnice, oštećeni kao tužilac može preuzeti krivično gonjenje pod uslovima propisanim ovim zakonom, Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, 53/2012, 91/2017, 66/2018. i 15/2021. Dok u Federaciji Bosne i Hercegovine, prema čl. 17. ZKP FBiH – krivični postupak se može pokrenuti i provesti samo po zahtjevu nadležnog tužitelja. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 35/2003, 56/2003. – ispr., 78/2004, 28/2005, 55/2006, 27/2007, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013, 59/2014. i 74/2020. Isto zakonsko rješenje kao u Federaciji je i na snazi prema čl. 16. ZKP BiH, Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 3/2003, 32/2003. – ispr., 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 29/2007, 53/2007, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 53/2009. – dr. zakon, 93/2009, 72/2013 i 65/2018. Takođe, pravo na krivično gonjenje i podizanja optužnice ima samo tužilac i prema čl. 16, st. 1. ZKP Bd, Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i

nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja. Posebno je značajno poboljšati procesni položaj oštećenog kada je u pitanju otkrivanje i dokazivanje krivičnog djela trgovine ljudima. Kako je, nažalost, cilj trgovine ljudima sticanje imovinske koristi eksploatacijom žrtve trgovine ljudima, mjera oduzimanje imovine pribavljene krivičnim djelom se čini i kao korisno sredstvo kako bi se osiguralo obeštećenje za žrtvu trgovine ljudima i kada nije okončan krivični postupak zbog procesnih smetnji za vođenje krivičnog postupka. Sud nije obavezan u krivičnom postupku da odluči o imovinskopravnom zahtjevu, ako bi se time odugovlačio krivični postupak, što je još jedan razlog zašto je oduzimanje imovine pribavljene krivičnim djelom efikasna mjera kojom bi svaka osoba koja je žrtva trgovine ljudima ostvarila svoje pravo na odštetu.

Ključne reči: oštećeni, imovinskopравни zahtjev, trgovina ljudima, oduzimanje imovine

UVOD

Krivično gonjenje je ekskluzivno pravo tužioca u krivičnom postupku, a oštećeni u Republici Srpskoj ima pravo da preuzme krivično gonjenje, ako tužilac odustane od krivičnog gonjenja nakon potvrđene optužnice.² Oštećeni ima pravo u krivičnom postupku da postavi imovinskopравни zahtjev, da bude svjedok u krivičnom postupku, da uloži prigovor na negativnu tužilačku odluku ili da se žali zbog odluke o troškovima postupka ili zbog odluke o imovinskopravnom zahtjevu. Naime, oštećeni nema pravo da podiže optužnicu ni u jednom od krivično-procesnih zakona u BiH, s tim da u Republici Srpskoj može da zastupa potvrđenu optužnicu ako tužilac odustane od iste. Koja procesna prava oštećeni ima u krivičnom postupku koja omogućavaju borbu protiv trgovine ljudima? Oštećeni i tužilac su na istoj strani u krivičnom postupku, ali ne disponiraju sa istim obimom procesnih prava. Procesna prava oštećenog u krivično-procesnim zakonima u Bosni i Hercegovini su svedena na pravo postavljanja imovinskopavnog zahtjeva, pravo da budu saslušani kao svjedoci, pravo žalbe zbog odluke o troškovima krivičnog postupka i odluke o imovinskopravnom zahtjevu. Procesno pravo oštećenog na postavljanje imo-

Hercegovine, *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH*, br. 34/2013. – prečišćen tekst, 27/2014, 3/2019. i 16/2020.

² Čl. 46v, st. 1. ZKP RS – Ako tužilac nakon potvrđivanja optužnice izjavi da odustaje od optužnice, sud će pitati oštećenog da li hoće da preuzme krivično gonjenje i zastupa optužnicu. Ako oštećeni nije prisutan, sud će ga u roku od osam dana obavijestiti o odustanku tužioca od optužnice i poučiti ga da može da se izjasni da li hoće da preuzme krivično gonjenje i zastupa optužnicu.

vinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku i odlučivanje o ovom zahtjevu zavisi ne samo od diskrecione ocjene suda nego i od načela ekonomičnosti i efikasnosti krivičnog postupka. Sud u krivičnom postupku ne mora meritorno da odluči o procesnom pravu oštećenog u krivičnom postupku, jer oštećenog može uputiti na ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u parnici. U jednom od procesnih zakona u Bosni i Hercegovini, u Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske oštećeni ima „bolja“ procesna prava. Načelo legaliteta i oficijelnosti u krivičnom postupku Republike Srpske propisuje da oštećeni može pokrenuti krivični postupak, ako tužilac odustane od potvrđene optužnice, ostaje upitno koja procesna prava tada oštećeni ima.³ Zapravo, nameće se pitanje kako razumijemo ovu zakonsku formulaciju o pravu na pokretanje postupka nakon potvrđene optužnice, što se svakako nameće i kao pitanje kada se krivični postupak smatra pokrenutim.⁴

Teško je zamislivo da odgovorimo na globalne zahtjeve u borbi za procesuiranjem krivičnih djela koja imaju elemente prekograničnog kriminaliteta, kao što je trgovina ljudima, ako su oštećenom uskraćena neka od osnovnih procesnih prava u krivičnom postupku, kao npr. da predlaže i izvodi dokaze u krivičnom postupku (ovo procesno pravo oštećenom nije uskraćeno u krivičnom postupku Republike Srpske), ili da ima pravo žalbe na negativnu tužilačku odluku, kao i žalbe na presudu. U Zakonu o krivičnom postupku RS je propisano da oštećeni može da predlaže izvođenje dokaza, ali koji su to dokazi ako oštećeni može preduzeti krivično gonjenje nakon potvrđene optužnice javnog tužioca?⁵ Nažalost, jedini dokazni put u utvrđivanju da je počinjeno krivično djelo trgovine ljudima je svjedočenje žrtava, a nekada i drugih svjedoka. Da li je svjedočenje pravo ili dužnost u krivičnom postupku, ili i jedno i drugo? Mogli bismo reći da je svjedočenje dužnost u krivičnom postupku za lica koja su pozvana u svojstvu svjedoka, jer postoji mogućnost izricanja procesnih sankcija kao što je prinudno dovođenje ili novčano kažnjavanje, ako se svjedok ne odazove na poziv suda. Međutim, svjedok nije dužan da odgovara na postavljena pitanja ako bi ga istiniti odgovor na ista pitanja

³ Nakon potvrđene optužnice oštećeni može samo da zastupa istu u krivičnom postupku, ne može „daleko“ da ide od činjenica i dokaza koje je tužilac priložio uz optužnicu jer je istu potvrdio sudija za prethodno saslušanje.

⁴ Prema čl. 16, st. 2. ZKP RS – ako tužilac, nakon potvrđivanja optužnice, izjavi da odustaje od optužnice, oštećeni kao tužilac može preuzeti krivično gonjenje pod uslovima propisanim ovim zakonom. Dok je čl. 46v. ZKP RS imenovan kao *Preuzimanje krivičnog gonjenja od oštećenog* a u suštini se radi o oštećenom da zastupa optužnicu, a ne da podiže istu i da predlaže dokaze u istrazi koji utiču na odluku da li će se optužnica podići ili ne.

⁵ Prema čl. 46a. ZKP RS – oštećeni ima pravo da ukaže na činjenice i predlaže dokaze koji su od važnosti za predmet dokazivanja. Ova zakonska odredba bi upućivala na pravo oštećenog da predlaže izvođenje dokaza u istrazi, ali da li je to tako ako oštećeni, kako Zakon propisuje u čl. 46v, preuzima krivično gonjenje nakon potvrđene optužnice.

izložio krivičnom gonjenju, privilegija protiv samooptuživanja. Svjedočenje je pravo. Postavlja se pitanje koliko su daleko procesna prava oštećenog u našem procesnom zakonodavstvu u odnosu na Direktivu EU 2012/29.⁶ Nažalost, trgovina ljudima je motivisana sticanjem imovinske koristi, pa se kao nezao-bilazna mjera u borbi protiv trgovine ljudima nameće i oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Procesne smetnje za vođenje krivičnog postupka nisu smetnje i za provođenje mjere oduzimanja imovinske koristi pribavljene trgovinom ljudima, jer je ova mjera zapravo pravno sredstvo za povraćaj u pređašnje stanje.

Metodologija primjenjivana u radu je zasnovana na zaključcima izvedenim iz analize zakona, međunarodnih ugovora, sudskih odluka. U radu se istraživanje temelji na činjeničnoj građi iz udžbenika, domaćih i međunarodnih dokumenata, naučnih i stručnih časopisa. U naučno-istraživačkom radu kombinovano je više istraživačkih metoda uz donošenje zaključaka zasnovanih na indukciji i dedukciji. Korišćene su i dominantne istraživačke metode, normativno pravni metod, te uporedno-pravni metod.

PROCESNA PRAVA OŠTEĆENOG U KRIVIČNIM POSTUPCIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Procesna prava oštećenog u krivičnim postupcima u Bosni i Hercegovini su marginalizovana. Oštećeni ima pravo na postavljanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku, o kome sud nije obavezan da odlučuje meritorno, zatim ima pravo da bude saslušan kao svjedok i ima pravo žalbe na odluku o imovinskopravnom zahtjevu i na odluku o troškovima u krivičnom postupku.

U Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske su prividno poboljšana procesna prava oštećenog u krivičnom postupku. Izmjenama Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske iz 2021. godine su modifikovana osnovna načela krivičnog gonjenja – načelo akuzatornosti i legaliteta. Prema čl. 16, st. 2. ZKP RS,⁷ oštećeni može preuzeti krivično gonjenje nakon potvrđene optužnice. Pravo oštećenog na krivično gonjenje je uslovljeno voljom i odlukom tužioca, jer oštećeni može preuzeti krivično gonjenje ako su ispunjena dva kumulativno propisana uslova Zakonom, a to je da je potvrđena optužnica i da tužilac odustane od zastupanja potvrđene optužnice. Imajući u

⁶ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012, Official Journal of the European Union, L 315/57.

⁷ Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 53/12, 91/17, 66/18, 15/21.

vidu nužnost ispunjenosti ova dva uslova da bi oštećeni imao ulogu tužioca u krivičnom postupku, ne možemo govoriti o procesnom pravu oštećenog na krivično gonjenje u krivičnom postupku, kako je to u naslovu čl. 46. (v. ZKP RS), jer oštećeni nema pravo podizanja optužnice već zastupanja potvrđene optužnice. Funkcija krivičnog gonjenja znači i pravo oštećenog da utiče na tok i ishod istrage. Oštećeni je i dalje sporedni procesni subjekt u krivičnom postupku, a ne stranka u krivičnom postupku. Dokaz u istrazi može predlagati tužilac po naredbi suda, s tim da vještačenje i uviđaj može predložiti tužilac bez naredbe sudije. Može li oštećeni predlagati tužiocu npr. vještačenje? Prema Zakonu o krivičnom postupku u čl. 46a, st. 1, t. b. oštećeni može da predlaže izvođenje dokaza koji su od važnosti za predmet dokazivanja. Stoga bi mogao i da predlaže tužiocu da se provedu vještačenja ili neke druge dokazne radnje propisane zakonom. Međutim, koji je značaj ove zakonske odredbe kojom je propisano pravo oštećenog da predlaže dokaze od važnosti za predmet dokazivanja ako nema pravo žalbe zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja.

U teoriji se pominje da je nesporno da oštećeni, odnosno njegov punomoćnik ima pravo da ispita svjedoka po odobrenju predsjednika vjeća.⁸ Zakonom o krivičnim postupcima u Bosni i Hercegovini nije propisano pravo i oštećenog da po prijedlogu oštećenog sud izdaje naredbu radi pribavljanja dokaza u istrazi. Međutim, u Republici Srpskoj nije isključeno pravo oštećenog da predlaže sudu izvođenje dokaza.

Uticaj oštećenog na ishod istrage je bez značajnijih procesnih prava, jer oštećeni ima samo pravo pritužbe (čl. 46b, st. 1. ZKP RS) na negativnu tužilačku odluku, naredbu o obustavi istrage, o kojoj odlučuje glavni okružni tužilac. Spornost ovakvog rješenja se ogleda u činjenici da odluku oštećenog ne ispituje nezavisni i nepristrasni organ a to je sud, nego isti organ ali samo neposredno viši i to inokosni organ čime, takođe, nije osigurana nezavisnost i nepristrasnost odlučivanja.

„Neke“, a ne tako značajne izmjene procesnog položaja oštećenog u Republici Srpskoj, se odnose na pravo „krivično gonjenje“, a zapravo je riječ o uslovljenom zastupanju optužnice (ako tužilac odustane od krivičnog gonjenja), kao i pravo da čl. 46a, st. 1, t. a. ZKP RS ukaže na činjenice i predlaže dokaze koji su od važnosti za predmet dokazivanja. Pitanje je od kojeg su značaja propisana procesna prava oštećenog u krivičnom postupku, ako oštećeni nema pravo žalbe na presudu zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, kao i pravo žalbe na odluku sudije kojom se odbijaju sve tačke optužbe, a koja u konačnici može postati pravnosnažna sudska odluka, koju više nije moguće preispitivati zbog dejstva načela *ne bis in idem* u krivičnom

⁸ Bugarski, T. (2018). Ispitivanje svedoka. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 4, 2013, 136.

postupku.⁹ Načelo *ne bis in idem*¹⁰ u krivičnim postupcima u Bosni i Hercegovini se odnosi na pravnosnažne sudske odluke. Pravnosnažne sudske odluke su ne samo presude, nego i druge sudske odluke npr. kojom se odbijaju neke ili sve tačke optužbe,¹¹ a protiv koje postoji pravo žalbe vanraspravnom vijeću suda. Oštećeni je procesno nemoćan u odnosu na odluku suda kojom su odbijene sve ili pojedine tačke optužbe upravo iz razloga, jer nema pravo žalbe na takvu sudsku odluku koja može postati konačna.

Osnovna načela krivičnog gonjenja – načelo akuzatornosti i legaliteta prema ZKP RS i dalje funkciju krivičnog gonjenja „čuvaju“ isključivo za tužioca.¹² Prema čl. 17, st. 2. ZKP RS načelo legaliteta, krivično gonjenje tužioca uslovljava prijedlogom oštećenog, jer je riječ o krivičnim djelima kod kojih ne dominira javni interes. Zapravo riječ je o krivičnim djelima kojima su narušeni privatni, lični odnosi između optuženog i oštećenog, pa država uplitanje u takve odnose limitira interesom oštećenog lica.

MEĐUNARODNOPRAVNI OKVIR O PROCESNOM POLOŽAJU ŽRTVE U KRIVIČNOM POSTUPKU

Jedno od osnovnih procesnih prava oštećenog u krivičnom postupku je pravo na podnošenje prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva. Imovinskopravni zahtjev koji je nastao usljed izvršenja krivičnog djela, raspraviće se na prijedlog oštećenog u krivičnom postupku, ako se time ne bi znatno odugovlačio ovaj postupak. Predmet imovinskopravnog zahtjeva se može odnositi na naknadu štete, povraćaj stvari ili poništavanje određenog pravnog posla. Oštećeni kao sporedni procesni subjekt u krivičnom postupku (uslovno glavni, ako tužilac odustane od potvrđene optužnice) je lice koje (ne)posredno trpi posljedice određenog krivičnog djela i najviše je zainteresovan za rasvjetljavanje određenog kriminalnog događaja. U teoriji se smatra opravdanim da

⁹ Buha, M. (2020). *Ne bis in idem u kaznenim postupcima*. Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, 211–214.

¹⁰ Čl. 4. Zakona o krivičnim postupcima u Bosni i Hercegovini, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 3/03, 32/3, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 29/07, 53/07, 58/08, 12/09, 16/09, 53/09. – dr. zakon, 93/09, 72/13, 65/18. čl. 4. ZKP RS, čl. 4. ZKP FBiH, čl. 4. ZKP BD. *Ne bis in idem* – Niko ne može biti ponovo suđen za djelo za koje je već bio suđen pred sudom i za koje je donesena pravosnažna sudska odluka.

¹¹ Rješenje sudije za prethodno saslušanje prilikom odlučivanja o optužnici, čl. 243, st. 2. ZKP RS, čl. 228, st. 2. ZKP BiH.

¹² Buha, M. (2021). Načela krivičnog gonjenja prema Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske iz 2021. godine. *Žurnal za bezbjednost i kriminalistiku*, 1, 30–35.

imovinskopravni zahtjev u postupku može podnijeti lice koje je ovlašćeno da takav zahtjev ostvaruje u parničnom postupku. Stoga je pojam „ovlašćeno lice“ širi od pojma „oštećenog“. U tom smislu, ovaj zahtjev može podnijeti i lice na koje je prešlo imovinsko pravo bilo kojim pravnim poslom među živima – *inter vivos* (npr. cesija), ili u slučaju smrti – *mortis causa* (nasljedstvom).¹³

Žrtva kao „zaboravljena“ treća strana¹⁴ u krivičnom postupku se nalazila na marginama zanimanja krivičnopravnog sistema i u pojedinim zakonodavstvima njena pozicija se praktički ograničavala na ulogu svjedoka, bez značajnijih procesnih prava koja pripadaju strankama kao glavnim subjektima krivičnog postupka.¹⁵ U teoriji krivičnog prava ukazuje se na dva modela krivičnog pava *crime control* i *due process model* koji se nisu bavili procesnim položajem žrtve u krivičnom postupku. Treći model krivičnog prava u literaturi je poznat kao *victim participation model*.¹⁶

Poboljšavanju procesnog položaja žrtve su doprinijeli međunarodni i nadnacionalni dokumenti Deklaracije UN o osnovnim pravima za žrtve zločina iz 1985¹⁷, te nekoliko dokumenata Savjeta Evrope kao što su: Evropska konvencija o naknadi štete žrtvama nasilnih krivičnih djela iz 1983¹⁸, Preporuka br. R (85) 11 o položaju žrtve u okviru krivičnog prava i krivičnog postupka iz 1985. te Preporuka R (87) 21 o pomoći žrtvama i sprečavanju viktimizacije iz 1987¹⁹. *Hard law* pravni akti kojima je definisan položaj specifičnih katego-

¹³ Vasiljević, T., Grubač, M. (2011). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, dvanaesto izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Službeni glasnik, 465.

¹⁴ Stranke u krivičnom postupku su tužilac i osumnjičeni kao glavni procesni subjekti, dvije suprotstavljene strane u krivičnom postupku.

¹⁵ Tomašević, G., Pajčić, M. (2008). Subjekti u kaznenom postupku, pravni položaj žrtve i oštećenika u novom kaznenom postupku. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*. Zagreb, 2, 817.

¹⁶ Beloof, D. (1999). The Third Model of Criminal Process: The Victim Participation Model. *Utah Law Review*, 2, 295–299.

¹⁷ Prema Deklaraciji iz 1985. Žrtva u krivičnom postupku treba da bude obaviještena o pravu na povrat stvari, poništenje pravnog posla i naknadu štete. Isti zahtjev može biti postavljen u krivičnom i parničnom postupku.

¹⁸ Evropska konvencija o naknadi štete žrtvama nasilnih krivičnih djela stupila na snagu 1. 2. 1988. godine, stupila na snagu u odnosu na BiH 1. 8. 2005. godine. *Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori* 04/2005. Ova konvencija propisuje obavezu za državu potpisnicu da u slučajevima kada obeštećenje žrtava nije moguće, same države nastoje da osiguraju naknadu za žrtve i to u slučajevima kada su žrtve zadobile teške tjelesne povrede i/ili kada im je zdravlje narušeno, ili osobama koje su zavisne o žrtvi koja je umrla ili postala fizički ili psihički onesposobljena kao žrtva viktimizacije.

¹⁹ Postupanje javnog tužilaštva prema žrtvama i svjedocima treba da bude pravično i da odražava poštovanje njihovog dostojanstva. Žrtve i svjedoci treba da budu obaviješteni o svim pravima koja im pripadaju, uključujući pravo na zastupnika i učešće u postupku, dok na njihove potrebe treba odmah odgovoriti (obezbjedivanjem mjera zaštite, naknadom štete i sl.). U svim fazama postupka tužioci treba da teže obezbjeđivanju zaštite dostojanstva,

rija žrtava krivičnih djela su dokumenti Savjeta Evrope kao što su: Preporuka Rec (2006) 8, o pomoći žrtvama krivičnih djela iz 2006,²⁰ kao i Konvencija o suzbijanju trgovanja ljudima,²¹ Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja.²²

Procesni položaj žrtve se poboljšava u Evropskoj uniji usvajanjem Okvirne odluke 2001/220/PUP o položaju žrtava u krivičnom postupku iz 2001, Direktivom 2012/29/EU o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela.²³ Međunarodni dokumenti propisuju neka od značajnih prava za žrtve u krivičnom postupku, a to je pravo na reparaciju i pravo na besplatnu pravnu pomoć. Direktiva iz 2012, L 315/57 ukazuje da je značajno omogućiti da žrtva aktivno učestvuje u krivičnom postupku, kao i ispitati mogućnost da žrtva ima status stranke u krivičnom postupku. Jedna od zanimljivih preporuka koja se navodi u Direktivi je i pravo žrtve na žalbu ako osumnjičeni bude pušten na slobodu iz pritvora. Pravda za žrtvu krivičnog djela je nedostižna ako se istoj ne omogući da ponudi dokaze koji su od značaja u dokazivanju da je izvršeno krivično djelo.

Protokolom za sprječavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom (tzv. Palermo protokol)²⁴ su postavljeni određeni standardi kojima se osigurava: a) sprječavanje i suzbijanje trgovine ljudima, uz garanciju ravnopravnosti polova; b) zaštita ljudskih prava žrtava trgovine ljudima, utvrđeni sveobuhvatni okvir za pružanje zaštite i pomoći

privatnog i porodičnog života i lične bezbjednosti žrtava i svjedoka i obezbjeđivanju njihovih procesnih prava, uključujući pravo na obavještenost o toku postupka i pravo žrtava da dobiju pravnu pomoć i naknadu štete.

²⁰ Preuzeto sa: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0229_HR.html, dostupno 21. 10. 2024.

²¹ Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Warsaw, 16. 5. 2005. godine, stupila na snagu 1. 2. 2008. godine, stupila na snagu u odnosu na BiH 1. 5. 2008. godine. *Službeni glasnik BiH* – Međunarodni ugovori broj: 14/2007.

²² Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, preuzeto sa <https://rm.coe.int/168046e1d1>, dostupno 21. 10. 2024.

²³ Minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime European Parliament resolution of 30 May 2018 on the implementation of Directive 2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime (2016/2328(INI)), OJ L 131, 20. 5. 2017.

²⁴ Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, potpisan je 13. decembra 2000. godine u Palermu (Palermo protokol), a ratificiran 2002. godine – stupio na snagu 27. marta 2002. godine (*Službeni glasnik BiH* – Međunarodni ugovori, br. 3/02). Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminala usvojen od Generalne skupštine UN 15. novembra 2000. godine.

žrtvama i svjedocima, uz garanciju ravnopravnosti polova, kao i obezbjeđivanje efikasne istrage i krivičnog gonjenja; c) unapređenje međunarodne saradnje u suzbijanju trgovine ljudima. Bosna i Hercegovina je potpisnica i Konvencija UN protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama, a kojom je propisana obaveza uvođenje mjera u krivično zakonodavstvo kojom će se omogućiti oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima. Oduzimanje imovinske koristi valja razlikovati od naknade štete koja se može ostvariti tužbom protiv izvršioca krivičnog djela u toku krivičnog postupka ili nakon njega na osnovu imovinskopravnog zahtjeva. Najčešće ta šteta može nastati za oštećenika i kada izvršilac krivičnog djela nije ostvario nikakvu imovinsku korist, te može biti znatno veća od te koristi.

Deklaracija UN o osnovnim pravima žrtva zločina iz 1985,²⁵ dopunjena je Osnovnim principima i smjernicama za ostvarivanje prava na pravni lijek i reparaciju žrtava teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava iz 2005. Tako da osnovna procesna prava koja treba osigurati žrtvi u krivičnom postupku su: pravo na jednak i djelotvoran pristup pravdi, odgovarajuću, brzu i djelotvornu naknadu pretrpljene štete, pristup relevantnim informacijama koje se odnose na povredu prava i naknadu štete. Evropskom konvencijom o naknadi štete žrtvama nasilnih krivičnih djela rapravljena je razlika između neposredne žrtve koja je pretrpjela teške povrede tjelesnog integriteta ili zdravlja i posredne žrtve tj. lica koje je izdržavano od strane lica usmrćenog krivičnim djelom. Naknada štete bi trebalo da pokrije bar izgubljene prihode, troškove liječenja, pogrebne troškove, a za izdržavana lica izgubljeno izdržavanje. Prema odredbama Evropske konvencije o naknadi štete žrtvama, žrtva ima prava da zahtijeva naknadu štete i treba da bude predviđen rok za podnošenje takvog zahtjeva.

Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda ne propisuje koja su prava žrtve i oštećenog u krivičnom postupku. Konvencija sadrži mnoga garantna prava okrivljenog u krivičnom postupku, ali ne i prava žrtava u krivičnom postupku. Sud je dugo vremena odbijao sve podneske žrtve krivičnog djela kao nedopustive uz obrazloženje da žrtva nema pravo podignuti tužbu jer nisu povrijeđena prava žrtve u krivičnom postupku.²⁶ Međutim, odluka Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Aksoy protiv Turske*²⁷ iz 1996. utvrđuje da žrtva ima pravo na život (čl. 2. Konvencije), zabranu mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja (čl. 3), zabranu ropstva i

²⁵ Deklaracija osnovnih pravnih principa za žrtve krivičnih dela i zloupotrebe moći, Usvojila Generalna skupština odlukom 40/34, 29. novembra 1985.

²⁶ Trechsel, S. (2006). *Human Rights in Criminal proceedings*. Oxford University Press, 36–37.

²⁷ *Aksoy protiv Turske* (Predstavka broj: 21987/9), presuda od 18. decembra 1996. godine.

prisilnog rada (čl. 4. Konvencije), pravo na slobodu i ličnu sigurnost (čl. 5. Konvencije) i pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života (čl. 8. Konvencije), a pravo na naknadu štete i postavljanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku, kao i pravo na pravni lijek. Stoga se s pravom iznose zapažanja da oštećeni nema pravo prigovora na odluku o odlaganju krivičnog gonjenja, takođe oštećeni bi trebalo da ima kontrolu i na primjenu instituta oportuniteta.²⁸

Postoji i više preporuka Vijeća ministara Savjeta Evrope koje uređuju položaj žrtve u krivičnom postupku a koje se odnose na zaštitu svjedoka. Najznačajnije preporuke su: R (85) 11, R (87) 4, R (87) 18, R (87) 21 i R (06) 8.²⁹ Tim preporukama uređuje se postupanje prema žrtvi (razumijevanje, zaštita, obavještanje o pravima i okončanju istrage, poseban način ispitivanja žrtve), propisuje se i pravo žrtve na izjašnjavanje o primjeni načela oportuniteta, kao i na pobijanje odluke o obustavi krivičnog postupka. Uređuje se i zaštita privatnog života žrtve, posebno osjetljivih kategorija žrtava, sprječavanje sekundarne viktimizacije i mnoga druga pitanja statusa žrtve krivičnog djela.

Okvirna odluka o položaju žrtava u krivičnom postupku iz 2001.³⁰ je potisnuta Direktivom iz 2011, jer je bila nemoguća harmonizacijski na području zaštite prava žrtava zbog prevelikih razlika među zakonodavstvima država članica. Prava žrtava prema Direktivi iz 2011. su: pravo na pomoć tokom krivičnog postupka ako je stranka u postupku, pravo na besplanog prevodioca ili tumača ako ne razumije jezik, pravo da bude saslušana nakon podnesene prijave, bez odugovlačenja, kao i da se dalje saslušanje provodi samo u mjeri u kojoj je to nužno za potrebe krivičnog postupka, kao i pravo da bude obavještena o pritvoru ili bjegstvu optuženog, te da bude obaviještena o mjerama koje se preduzimaju u cilju njene zaštite.

Položaj oštećenog u krivičnom postupku Republike Srpske, BiH

Naše krivičnoprocesno pravo kao i većina država u kontinentalnoj Evropi koristi termin oštećeni. Oštećeni se može pojaviti u nekoliko procesnih uloga u krivičnom postupku kao mogući tužilac, po pravilu svjedok u postupku, ovlašćeno lice za podnijeti imovinskopravni zahtjev. Oštećeni u krivičnom postupku je mogući potencijalni tužilac koji zastupa potvrđenu optužnicu, ali u

²⁸ Kvastek, A. (2021). Položaj oštećenog u javnotužilačkoj istrazi. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 93(1), 45–46.

²⁹ Preporuka komiteta ministara do država članica o položaju žrtve u okviru krivičnog prava i krivični postupak, preuzeto sa <https://rm.coe.int/1680990d13>

³⁰ Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings, L 82/1.

jednom od entiteta, u Republici Srpskoj, a ima i procesnu ulogu svjedoka, kao i procesno pravo na imovinskopravni zahtjev. Oštećeni je krivičnoprocesni termin i širi je od pojma žrtve u krivičnom postupku. Osnovna procesna funkcija krivičnog gonjenja nije povjerena oštećenom u našem krivičnoprocesnom zakonodavstvu i time se oštećeni tradicionalno ubraja u sporedne subjekte krivičnog postupka. Znak jednakosti je teško staviti između pojma oštećeni i žrtva jer je žrtva u kriminološkom i krivičnopravnom smislu pasivni subjekt krivičnog djela.³¹

Reformom krivičnoprocesnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini iz 2003. godine procesna pozicija oštećenog je značajno oslabljena. Naime, suspendovana su značajna ovlašćenja oštećenog u pogledu krivičnog gonjenja, ukidanje instituta privatnog i supsidijarnog tužioca, pa je oštećeni *de iure* „gurnut” na marginu krivičnog postupka, a posebno se nedovoljna zaštita interesa oštećenog uočava u pravosudnoj praksi. Oštećenom stoji na raspolaganju korpus različitih prava, koja su uglavnom vezana za procesnu ulogu svjedoka i aktivno legitimisanog lica za ostvarenje imovinskopravnog zahtjeva. Kada se pojavljuje u ulozi svjedoka, iako je sporedni procesni subjekt, oštećeni je često i jedini svjedok izvršenja krivičnog djela. Ulogom svjedoka u krivičnom postupku oštećeni doprinosi ne samo interesima krivičnog postupka za efikasnim procesuiranjem izvršioca krivičnog djela, već ostvaruje i sopstveni interes da izvršilac krivičnog djela bude procesuiran i sankcioniran za isto. Pravo je oštećenog da mu se nadoknadi šteta koja je prouzrokovana izvršenjem krivičnog djela. Nadoknadu štete oštećeni može potraživati u građanskoj parnici ili već u okviru krivičnog postupka podnošenjem imovinskopravnog zahtjeva. Oštećenom je potrebno obezbijediti bar približno jednaka procesna prava u krivičnom postupku kao i optuženom, zapravo kao tužiocu, radi čega je zakonima o besplatnoj pravnoj pomoći u Bosni i Hercegovini propisano da oštećeni imaju pravo u krivičnom postupku i na besplatnu pravnu pomoć radi ostvarivanja „škratih” procesnih prava u krivičnom postupku.³²

³¹ Škulić, M. (2015). *Položaj žrtve krivičnog dela / oštećenog krivičnim delom u krivičnopravnom sistemu Srbije*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 4–5.

³² Buha, M. (2020). Pravo na besplatnu pravnu pomoć u krivičnom postupku BiH. *Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu*, 86/LIX, 157–160.

IMOVINSKOPRAVNI ZAHTEJEV KAO OSNOVNO PROCESNO PRAVO OŠTEĆENOG U KRIVIČNOM POSTUPKU

Osnovno, ali ne svakako i jedino procesno pravo oštećenog u krivičnim postupcima u Bosni i Hercegovini je pravo na postavljanje imovinskopravnog zahtjeva. Imovinskopravni zahtjev je sporedni predmet krivičnog postupka. Opravdanje za raspravljanja o imovinskopravnom zahtjevu u krivičnom postupku proizilazi iz činjenice da je takva šteta oštećenom prouzrokovana izvršenim krivičnim djelom. Opravdanim se čini odlučiti o imovinskopravnom zahtjevu u krivičnom postupku, polazeći od načela procesne ekonomičnosti u smislu (ne)opravdanosti ponovo izvoditi iste dokaze i u parničnom postupku. Krivični postupak je efikasniji u odnosu na parnični, odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu je jeftinije u krivičnom postupku, jer oštećeni ne snosi troškove dokaza vezanih uz krivični predmet i sprječava se dodatna traumatizacija oštećenog ponovnom izlaganju parničnom postupku radi ostvarivanja svog zahtjeva. Odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu unutar krivičnog postupka se označava i kao adhezioni ili pridružni postupak.³³ Ostvarivanja imovinskih prava i obeštećenja žrtve/oštećenog u krivičnom postupku susrećemo u zakonodavstvu svih država sa prostora bivše SFRJ i Njemačke.³⁴ Međutim, u zakonodavstvima Francuske i Italije³⁵ o imovinskopravnom zahtjevu oštećenog odlučuje se na osnovu podnošenja građanske tužbe i vođenjem građanske parnice unutar krivičnog postupka, dok u Engleskoj, oštećeni pravo na naknadu štete koja je prouzrokovana krivičnim djelom može tražiti isključivo u građanskoj parnici. Tako sud u Engleskoj kada donese osuđujuću presudu može naložiti optuženom da oštećenom nadoknadi štetu nastalu krivičnim djelom, pri čemu takav nalog ima karakter krivične sankcije, čije izricanje ne zavisi o volji oštećenom.

O imovinskopravnom zahtjevu se raspravlja ako su ispunjeni materijalni uslovi, koji se odnose na neposrednu vezu za izvršenje krivičnog djela, da je zahtjev podnijela ovlašćena osoba i ako dokazni postupak o osnovanosti imovinskopravnog zahtjeva znatno ne odugovlači krivični postupak. Imovinskopravni zahtjev mora biti precizno određen. Prijedlog za ostvarivanje

³³ Šago, D., Pleić, M. (2012). Adhezijsko rješavanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 2, 967–999.

³⁴ Više o zaštiti žrtava u krivičnom postupku Njemačke: Löffelmann, M. (2006). The victim in criminal proceedings: A systematic portrayal of victim protection under German procedure law. *Resource Material Series* No. 70, 41–68, preuzeto sa: https://www.una-fei.or.jp/publications/pdf/RS_No70/No70_07VE_Loffelmann2.pdf

³⁵ Bohacik, B. (2010). *Report on the Standing and Rights of Victims in Criminal Proceedings*. Strasbourg, preuzeto sa <https://rm.coe.int/168070c7e4>

imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku podnosi se tužiocu ili sudu i to najkasnije do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije pred sudom. Ako je oštećeni prisutan na glavnom pretresu, ali još nije podnio imovinskopravni zahtjev, sudija, odnosno predsjednik vijeća će ga poučiti da može podnijeti taj zahtjev do zaključenja glavnog pretresa, a oštećeni koji se saslušaava kao svjedok, pitati da li želi da u krivičnom postupku ostvaruje imovinskopravni zahtjev. U presudi *Perez protiv Francuske*³⁶ ESLJP je usvojio princip da se učešćem oštećenog u krivičnom postupku ustanovljava građanski karakter takvog zahtjeva, koje svojstvo ono ne gubi ni uslijed toga što oštećeni nije u određenom trenutku precizirao ili odredio zahtjev, s obzirom da to može učiniti do meritornog okončanja postupka.³⁷

U fazi istrage oštećenog treba upoznati sa njegovim pravom na postavljanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku, a nakon saslušanja kao svjedoka može biti iscrpljen radi ponovne traumatizacije, što ga čini nevoljnim da koristi svoje procesno pravo na postavljanje imovinskopravnog zahtjeva. Korisno bi bilo da obavezan dio zapisnika o saslušanju oštećenog (sačinjenog u policiji ili tužilaštvu) bude upozorenje oštećenog u vezi sa pravom na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva. Za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva neophodno je postojanje dokaza, kao što su pisane isprave, medicinska dokumentacija, stručni nalazi i sl. Prema odredbama zakona o krivičnim postupcima u BiH, tužilac ima pravo i dužnost da utvrđuje i činjenice potrebne za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu. Takođe, tužilac je dužan da prikupi dokaze o imovinskopravnom zahtjevu vezanom za krivično djelo, te da ispita osumnjičenog, odnosno optuženog o činjenicama vezanim za ovaj zahtjev.

Sud odlučuje o imovinskopravnom zahtjevu. U osuđujućoj presudi sud može oštećenom dosuditi imovinskopravni zahtjev u cjelini ili djelimično, a za ostatak ga uputiti na parnični postupak. Ako podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno ni za djelimično presuđenje, sud će oštećenog uputiti da imovinskopravni zahtjev u cjelini ostvaruje u parničnom postupku. U oslobađajućoj presudi ili presudi kojom se optužba odbija ili kad rješenjem obustavi krivični postupak, sud će uputiti oštećenog da imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parničnom postupku. Sud će oštećenog uputiti na parnicu i kada smatra da će raspravljanje o imovinskopravnom zahtjevu značajno odugovlačiti rješavanje o krivičnoj stvari.

Oštećeni isticanjem i zastupanjem imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku, doprinosi pravilnom i potpunom utvrđivanju činjenica koje se odnose na krivično djelo i krivičnu odgovornost optuženog. Sud može predložiti oštećenom i optuženom, odnosno njihovim braniocima, provođenje

³⁶ *Perez protiv Francuske*, Predstavka br. 47287/99, presuda 12. februar 2004.

³⁷ Ilić, G. P. (2012). O položaju oštećenog u krivičnom postupku. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, LX, 1, 141.

postupka za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva putem medijatora u skladu sa zakonom, ako ocijeni da je imovinskopravni zahtjev takav da je upućivanje na medijaciju svrsishodno. Odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u postupku medijacije znači postizanje sporazuma između oštećenog i osumnjičenog/optuženog.

Imovinskopravni zahtjev koji je nastao usljed učinjenog krivičnog djela raspraviće se na prijedlog ovlaštenog lica u krivičnom postupku ako se time ne bi znatno odugovlačio ovaj postupak (čl. 207, st. 1. ZKP FBiH, čl. 103, st. 1. ZKP RS, čl. 193, st. 1. ZKP BD, čl. 193. st. 1. ZKP BiH). Zakoni govore o ovlaštenom licu na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva. Tako da *pravo na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva ima*: oštećeni, kao i svako lice čije je lično ili imovinsko pravo krivičnim djelom povrijeđeno, odnosno kao podnosilac se može pojaviti, pored oštećenog, i lice na koje je imovinskopravni zahtjev prenijet pravnim poslom, ili u slučaju smrti, naslijeđivanjem. Aktivnu legitimaciju za podnošenje ovog prijedloga ima oštećeni, kao i svaka druga osoba koja je zakonom ovlaštena da takav zahtjev ostvaruje u parničnom postupku. Takva osoba mora imati stranačku sposobnost koja se određuje po pravilima građanskog procesnog prava, kao i pravni interes za podnošenje prijedloga, jer je imovinskopravni zahtjev u adhezijskom postupku ekvivalent tužbenom zahtjevu u parnici.³⁸

Prijedlogom se *ne može tražiti raspravljanje svakog imovinskopravnog potraživanja* koje se inače može raspravljati u parnici, a koje je proisteklo iz krivičnog djela, već domaći zakoni propisuju koja se potraživanja mogu postaviti u datom prijedlogu te predstavljati predmet adhezijskog postupka. Imovinskopravni zahtjev se može odnositi isključivo na: *naknadu štete, povrat stvari i poništenje određenog pravnog posla*, (čl. 193, st. 2. ZKP BiH, čl. 193, st. 2. ZKP BD, čl. 103, st. 2. ZKP RS, čl. 207, st. 2. ZKP FBiH).

Pravo i dužnost tužioca u krivičnom postupku su prema čl. 35, st. 1, t. g. ZKP BiH³⁹ da utvrđuje činjenice potrebne za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu. Stoga bi bilo i smisleno da sud u krivičnom postupku obavezno odluči o imovinskopravnom zahtjevu, jer je dužnost tužioca da utvrđuje činjenice potrebne za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu. Prilikom saslušaja oštećenog kao svjedoka, biće poučen na pravo da ostvari imovinskopravni zahtjev, čl. 86, st. 10. ZKP BiH, čl. 151, st. 10. ZKP RS, čl. 100, st. 10. ZKP FBiH, čl. 86, st. 10. ZKP BD. Tužilac je prvi koji dolazi u kontakt sa oštećenim i ima zakonsku obavezu da posebno upozori oštećenog u vezi sa pravom ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva.

³⁸ Pavišić, B. (2013). *Komentar Zakona o kaznenom postupku*. Rijeka: Dušević & Kršovnik, 396–397.

³⁹ Čl. 43, st. 2, t. e. ZKP RS, čl. 45, st. 2, t. g. ZKP FBiH.

Mjera oduzimanja imovinske koristi u cilju obeštećenja oštećenog u krivičnom postupku

Oduzimanje imovinske koristi je mjera *sui generis* koja se može izreći u posebnom postupku oduzimanja imovine proistekle izvršenjem krivičnog djela i neuračunljivom licu, odnosno kada postoje procesne smetnje za vođenje krivičnog postupka. Pitanje postupka oduzimanja imovine pribavljene krivičnim djelom je regulisano posebnim zakonima. Poseban postupak oduzimanja imovine pribavljene krivičnim djelom se razlikuje od krivičnog postupka, jer su moguća određena odstupanja od osnovnog načela krivičnog postupka, kao što je zabrana suđenja u odsustvu osumnjičenom. Procesne smetnje za vođenje krivičnog postupka nisu smetnja za provođenje postupka oduzimanja imovine proistekle izvršenjem krivičnog djela.⁴⁰ Mjera oduzimanja imovine proistekle izvršenjem krivičnog djela ima za cilj obeštećenja oštećenog/žrtve, pa je odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu moguće i bez prijedloga ovlaštenog lica, izricanjem mjere *oduzimanje imovinske koristi* (čl. 195, st. 5. ZKP BiH, čl. 105, st. 6. ZKP RS, čl. 209, st. 5. ZKP FBiH⁴¹, čl. 195, st. 5. ZKP BD).⁴²

U teoriji krivičnog prava se ukazuje i na smislenost proširenog oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Prošireno oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom je smisleno u pogledu onih plodova kriminalne aktivnosti kod kojih nije moguće neposredno dokazati da su pribavljeni krivičnim djelom, ali gdje postoji očigledna nesrazmjera imovine osumnjičenog i njegovih zakonitih prihoda.⁴³ Ciljevi generalne prevencije opravdavaju prošireno oduzimanje imovine, jer se sprječava dalji obrt nezakonito stečene imovine. U teoriji procesnog prava se smatra opravdana dokazna redukcija kod proširenog oduzimanja imovine zbog postojanja očigledne nesrazmjere između imovine i zakonitih prihoda.⁴⁴

⁴⁰ Oduzimanje imovine pribavljene, proistekle izvršenjem krivičnog djela u Bosni i Hercegovini je definisano entitetskim zakonima, a na nivou Bosne i Hercegovine ova mjera je propisana Krivičnim zakonom BiH

⁴¹ Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine* br. 35/03, 56/03. – ispr, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14, 74/20.

⁴² Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH, *Službene novine Brčko distrikta BiH*, br. 34/13. – prečišćeni tekst, 27/14, 3/19, 16/20.

⁴³ Vuković, I. (2016). Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela – evropski okvir i srpsko zakonodavstvo. *Crimen*, 1, 3–30.

⁴⁴ Ilić, G. P., Banović, B. (2007). Međunarodni standardi oduzimanja imovine stečene kriminalom i domaće zakonodavstvo. *Pravna riječ*, 12, 300–320.

Prema čl. 2. Konvencije Savjeta Evrope o kompenzaciji žrtava krivičnih djela sa elementima nasilja iz 1983. godine,⁴⁵ polazeći od načela pravičnosti i društvene solidarnosti, osigurava se obeštećenje oštećenih krivičnim djelima sa elementima nasilja.⁴⁶

Oduzimanje imovinske koristi nije uslovljeno samo izricanjem osuđujuće presude, upravo zbog procesne mogućnosti za provođenje posebnog postupka oduzimanja imovine pribavljene krivičnim djelom koji se može provesti protiv npr. neuračunljivog lica. Postupak oduzimanja imovine se može provesti protiv nekog trećeg lica na koje je prenesena imovina pribavljena krivičnim djelom. Mjera oduzimanja imovinske koristi samostalna je od određenog imovinskopravnog zahtjeva, jer ako je oštećenom u krivičnom postupku dosuđen imovinskopravni zahtjev, sud će izreći oduzimanje imovinske koristi ukoliko ona prelazi dosuđeni imovinskopravni zahtjev oštećenog (čl. 85. KZ RS, čl. 112, st. 1. KZ BiH, čl. 116, st. 1. KZ FBiH).

Problemizovali bismo pitanje kako sprovesti poseban postupak oduzimanja imovine pribavljene krivičnim djelom, jer se čini da je pokretanje posebnog postupka oduzimanja imovine uslovljeno pokretanjem krivičnog postupka (čl. 30, st. 1, t. 1. ZOIKD RS).⁴⁷ S tim da drugačije zakonsko rješenje u pogledu provođenja posebnog postupka oduzimanja imovine imamo u Federaciji Bosne i Hercegovine, jer prema čl. 5, st. 1. ZOIKD FBiH⁴⁸ propisano je da su uslovi za pokretanje posebnog postupka postojanje osnovane sumnje da je imovina pribavljena krivičnim djelom i nepostojanje uslova za vođenje krivičnog postupka. Naime, prema zakonskom rješenju u Federaciji Bosne i Hercegovine zaključujemo da je finansijska istraga samostalna u odnosu na istragu u krivičnom postupku,⁴⁹ kao i da postupak oduzimanja imovine je nezavisan od krivičnog postupka jer nije nužno da je pokrenut krivični postupak da bi se sproveo poseban postupak oduzimanja imovine pribavljene krivičnim djelom. Poteškoće u provođenju posebnog postupka oduzimanja imovine u Republici Srpskoj se ogleda u činjenici što je pokretanje ovog postupka uslovljeno pokretanjem krivičnog postupka. Zapravo, poseban postupak

⁴⁵ Konvencija Savjeta Evrope o kompenzaciji žrtava krivičnih djela sa elementima nasilja iz 1983. godine, Strazbur, 24. 11. 1983. stupila na snagu 1. februara 1988. Konvencija je zasnovana na teoriji državne solidarnosti sa žrtvama a ne državne odgovornosti prema žrtvama.

⁴⁶ Radović, I. (2017). *Pristup kompenzaciji za žrtve trgovine ljudima*. Beograd: Astra, Koalicija prEUgovor, 3–17.

⁴⁷ Zakon o oduzimanju imovine koja je proistekla izvršenjem krivičnog djela, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 66/18.

⁴⁸ Zakon o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom FBiH, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 71/14.

⁴⁹ Buha, M. (2023). Finansijske istrage u Bosni i Hercegovini. *Crimen*, XIV, 1. Beograd, 81–96.

oduzimanja imovine u Republici Srpskoj uslovljen je ne samo pokretanjem krivičnog postupka, što ukazuje da nije nezavisan i samostalan od krivičnog postupka, a zakonom o krivičnom postupku Republike Srpske nije ni definisan kada se krivični postupak smatra pokrenutim.

Istraživanje sudske prakse procesuiranja trgovine ljudima u BiH od 2003. do 2021. pokazuje da je tek kod osam od osamnaest izvršilaca trgovine ljudima naloženo oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Sporazumom o priznanju krivice je okončano 40 % predmeta trgovine ljudima što potvrđuje zanemarivanje interesa žrtava trgovine ljudima.⁵⁰ Kako bi se učinila smislenom obaveza tužioca da prikuplja dokaze o imovinskopravnom zahtjevu i oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, smisleno je i pregovarati sa optuženim o oduzimanju imovinske koristi, odnosno o visini imovinskopavnog zahtijeva radi obeštećenja žrtava trgovine ljudima.

TRGOVINA LJUDIMA I SPORAZUM O PRIZNANJU KRIVICE

Trgovina ljudima je zločin protiv čovječnosti, savremeni oblik ropstva, oblik organizovanog kriminaliteta i prisutan je u svojim pojavnim oblicima u Bosni i Hercegovini. Danas u našem društvu ima mnogo ljudi koji protiv svoje volje žive u ropstvu. Sjedinjene Američke Države su ukinule ropstvo 1865, ali je ropstvo dobilo novi oblik kroz trgovinu ljudima. Trgovina ljudima je najbrže rastuća industrija na svjetu. Suprotstavljanje ovom problemu zahtijeva da se izvrši procjena rizika za adolescente na društvenim mrežama, pomaganje žrtvama (i migrantima) da se oslobode i sprječavanjem budućih incidenata trgovine ljudima.⁵¹ Dominantna je unutrašnja trgovina ljudima iskorištavanje žrtava državljana BiH i to žena, djece i mladih, koji najčešće pripadaju marginalizovanim i ugroženim društvenim grupama. Jedan od koraka u borbi protiv trgovine ljudima je i onemogućiti nastupanje zastarjelosti krivičnog gonjenja i kažnjavanje za najteži oblik nehumanog i nečovječnog postupanja, a to je trgovina ljudima. Države imaju obavezu da kazne ili izruče trgovce ljudima prema principu *aut dedere aut iudicare*.⁵² Nezastarjevanjem krivičnog gonjenja i

⁵⁰ Mujanović, E., Datzer D., Vučinić, H., Buha, M. (2022). *Istraživanje sudske prakse procesuiranja trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo, 78.

⁵¹ Pauls, H. (2021). The Fight Against Human Trafficking. Dostupno na: <https://papers.ssrn.com/>; Baird, D. (2019). Changing the Narrative: Sex Trafficking and its Victims. *Brigham Young University Journal of Public Law*, 33(2), 322–323.

⁵² Trgovina ljudima može biti oblik zločina protiv čovječnosti, ukoliko je podvedemo pod čl. 7, st. 1K Rimskog statuta – drugi nehumani postupci sličnog karaktera, kojima

kažnjavanja za različite oblike eksploatacije žrtava trgovine ljudima i postupanje u skladu sa pomenutim principom *aut dedere aut iudicare*, krivičnom djelu trgovine ljudima daje obilježje međunarodnog zločina.

Prisilni brak, vađenje organa ili tkiva, uključujući surogat majčinstvo i uklanjanje jajnih ćelija je trgovina ljudima tj. krivično djelo kojim se ugrožava pravo na život, zdravlje, porodicu, tjelesni integritet. Tako da je trgovina ljudima zločin protiv čovječnosti. Cilj trgovine ljudima je eksploatacija, tri oblika eksploatacije, eksploatacija prostitucije i drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad ili služba i uklanjanje organa.⁵³ Trgovina ljudima se kvalifikuje kao krivično djelo visokoprotabilno, i to niskorizična kriminalna aktivnost, koja uništava kvalitet života, a i sam život njenih žrtava.⁵⁴ Zemlje u ratu, sukobu, su pogodne rute za trgovinu ljudima, takođe otvorene granice i sloboda kretanja ljudi pogoduju ljudima trgovcima u eksploataciji žrtava. Stalna rodna diskriminacija, koja potiče od patrijarhalnog načina razmišljanja, stavlja žene, posebno osiromašene žene, u direktno nepovoljan položaj i nad kojim se lako preuzima kontrola i koriste u industriji trgovine seksom. Jednom kada su žene u industriji trgovine seksom, veoma je teško da odu i budu istinski oslobođene.⁵⁵ Postoji nekoliko razloga za nisku stopu otkrivanja trgovine ljudima. Često se žrtve mogu plašiti onih koji ih eksploatišu, zbog pretnje nasiljem, dužnički pritisak, sramote i osjećaja krivica zbog prevare i iskorišćavanja, zabrinutosti za sopstvenu bezbjednost i budućnost i budućnost najmilijih. Zbog svog ranjivog položaja zlouotrebe povjerenja, žrtve ponekad nisu svjesne da su žrtve trgovine ljudima što takođe smanjuje otkrivanje trgovine ljudima.

„Cjenkanje, dogovaranje“ o krivici⁵⁶ je institut koji je daleko od zahtjeva za kažnjavanjem trgovaca ljudima i daleko od ciljeva generalne prevencije krivične sankcije. U zakonodavstvima Bosne i Hercegovine sporazum o priznanju⁵⁷ krivice se može primijeniti i u odnosu na najteže oblike organizovanog

se namjerno prouzrokuju teške patnje ili ozbiljno ugrožavanje fizičkog ili mentalnog zdravlja. Stoga trgovinu ljudima možemo cijeniti kao međunarodno krivično djelo, a osnovni princip međunarodne krivičnopravne pomoći u saradnji država radi kažnjavanja izvršilaca takvih krivičnih djela nalaže da se izvršiocima istih sudi ili da se izruče radi suđenja i kažnjavanja.

⁵³ V.: Cmiljanić, B. (2015). Specifičnosti međunarodnopravne norme o zabrani trgovine ljudima. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 87(10), 495.

⁵⁴ Tošić, D. (2018). Trgovina ljudima kao jedan od oblika nasilja nad ženama. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 90(3–4), 171.

⁵⁵ Dicus, E. (2018). *The War Against Sex Trafficking: Who Is Fighting?* Wake Forest University: Anti-Trafficking Organizations in Nepal, 12.

⁵⁶ Bajović, V. (2009). Tamna strana sporazuma o priznanju krivičnog dela. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 233–251.

⁵⁷ Sporazum o priznanju krivice je institut procesnog prava koji omogućava da se učiniocu krivičnog djela izrekne kazna blaža od propisane kazne za konkretno krivično

kriminaliteta, kao što je trgovina ljudima, što je suprotno zahtjevima strože kaznene politike. Zakonodavac nije propisao da se prijemom sporazuma u priznanju krivice ide za izricanjem što blažih kazni, ali praksa pokazuje suprotno. Navedeno potvrđuje i sudska praksa, pred Sudom BiH u 22 predmeta trgovine ljudima, za 6 predmeta zaključeni su sporazumi o priznanju krivice. U zaključenim sporazumima o priznanju krivice pred Sudom BiH izrečene su krivične sankcije blizu ili čak ispod propisanog zakonskog minimuma.⁵⁸

Zanimljivo je pomenuti i odnos sporazuma o priznanju krivice i instituta saučesništva, saizvršilaštva u smislu da su praktično moguće situacije da jedan od učesnika u izvršenju krivičnog djela primjenom sporazuma o priznanju krivice bude blaže kažnjen kako bi se privolio na saradnju sa nadležnim organima u otkrivanju i dokazivanju krivičnog djela, a da drugi učesnik u izvršenju krivičnog djela tokom krivičnog postupka bude oslobođen odgovornosti ili kazne u krivičnom postupku. S obzirom na neograničenu primjenu sporazuma o priznanju krivice i u pogledu djela organizovanog kriminaliteta, kao jedno od sredstava uspješne borbe protiv trgovine ljudima identifikujemo i isključivanje primjene sporazuma o priznanju krivice u odnosu na krivična djela trgovine ljudima. U teoriji se sporazum o priznanju krivice etiketira kao institut koji olakšava tužiočevu obavezu dokazivanja krivičnog djela u krivičnom postupku, a zanemaruje se uloga suda da u krivičnom postupku ispita npr. iskaz saučesnika ili saizvršioca,⁵⁹ ako su drugačiji. Sud ima pravo, a rekli bismo i obavezu utvrđivanja pravno relevantnih činjenica, kako bi se izbjeglo ukidanje sudske odluke, jer je pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje jedan od žalbenih razloga kojima se ukazuje na potrebu ponovnog ispitivanja sudske odluke. Sud nije u obavezi da prihvati sporazum o priznanju krivice, ali se u praksi tretira kao da „postoji“ obaveza suda da prihvati dogovor postignut među strankama. Obaveza suda je da ispita da li je priznanje dato dobrovoljno, od strane razumnog optuženog koji mora imati branioca, kao i da li postoji dovoljno dokaza o krivici. Primjećujemo da se zakonodavac u ocjeni sporazuma o priznanju krivice koristi sintagmom, da je sud obavezan ispitati da li

djelo. Blaže kažnjavanje ne ide u prilog borbi protiv trgovine ljudima. Prema čl. 246, st. 3. ZKP RS – Tužilac prilikom pregovaranja sa osumnjičenim, odnosno optuženim i braniocem o priznanju krivice može predložiti izricanje kazne ispod zakonom određenog minimuma kazne zatvora za to krivično djelo, odnosno blažu sankciju za osumnjičenog, odnosno optuženog u skladu sa Krivičnim zakonikom. Isto je rješenje i u čl. 246, st. 3. ZKP FBiH, kao i u čl. 231, st. 3. ZKP BiH.

⁵⁸ Postizanje pravde za žrtve trgovine ljudima: Odgovor krivičnopravnog sistema Bosne i Hercegovine, sa preporukama, Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi Misija u Bosni i Hercegovini, 2021, 35–40. https://www.osce.org/files/f/documents/f/2/509348_0.pdf

⁵⁹ Bajović, V. (2017). Iskaz saokrivljenog kao dokaz u krivičnom postupku. *Pravni život*, 9, 715–730.

ima dovoljno dokaza o krivici, što nam kao pitanje otvara da li krivica treba da je dokazna u skladu sa načelom *in dubio pro reo* i principom nevinosti, i šta znači dovoljno dokaza. I kao jedno od zanimljivih pitanja kada je riječ o čestoj, olakoj upotrebi sporazuma o priznanju krivice kao „efikasnog“ instrumenta za kažnjavanje učinilaca krivičnih djela, je da li predmet pregovaranja o krivici može biti i utvrđivanje visine imovinskopravnog zahtjeva oštećenog i da li predmet pregovaranja može biti i oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnog djela radi obeštećenja oštećenog.

ZAKLJUČAK

Jedno od osnovnih načela krivičnog postupka je i efikasnost, koja se tradicionalno vezuje za brzinu i ekonomičnost postupka radi čega se pribjegava često pretjeranoj primjeni nekih instituta u krivičnom postupku, kao što su sporazum o priznanju krivice. Krivični postupak danas teško možemo da posmatramo kao dvostran postupak zainteresovanih stranaka (optuženog i tužioca), jer zahtjevi za restorativnom pravdom nameću i potrebu poboljšavanja procesnog položaja žrtve/oštećenog u krivičnom postupku. Osnovna načela krivičnog postupka svakako nisu samo načelo ekonomičnosti i efikasnosti, nego i načelo jednakosti stranaka u postupku, pa je krivični postupak danas, vođen zahtjevima restorativne pravde, trostruki odnos zainteresovanih subjekata/stranaka u postupku (osumnjičeni, oštećeni, tužilac) koji uživaju osnovna procesna prava zagarantovana međunarodnim dokumentima, prava na besplatnu pravnu pomoć⁶⁰ i pravo na pravni lijek. Stoga, je zanimljivo pomenuti da oštećeni kao svjedok u krivičnom postupku može da odbije svjedočenje u cilju sprječavanja sekundarne viktimizacije. Pravo da odbije svjedočenje ili da pokušamo napraviti paralelu, oštećeni ima pravo i da ne odgovara na postavljana pitanja ako bi se izložio krivičnom gonjenju, tako da pravo protiv samooptuživanja („pravo na ćutanje“) je u krivičnom postupku rezervisano ne samo za osumnjičenog, nego i za oštećenog u krivičnom postupku. Polazeći od ove teze u krivičnom postupku jasno je da je nužno dati značajnija procesna prava oštećenom u krivičnom postupku, kao što su prije svega i pravo žalbe na negativnu tužilačku odluku, naredbu o obustavi istrage, posebno

⁶⁰ Pravo na besplatnu pravnu pomoć u krivičnom postupku nije rezervisano samo za osumnjičenog u krivičnom postupku nego i za oštećenog, koji ima pravo na punomoćnika iz reda advokata u cilju ostvarivanja procesnih prava u krivičnom postupku. Vidi više o besplatnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima: Buha, M. (2020). Pravo na besplatnu pravnu pomoć u krivičnom postupku. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, LIX, 86, 157–175.

ako se ima u vidu da u našem pravnom sistemu u BiH, vanredni pravni lijek zahtjev za zaštitu zakonitosti ne dejstvuje ako nije iskorišćeno pravo na žalbu kao osnovno ljudsko pravo. U nekim pravnim sistemima (Republika Srbija)⁶¹ zahtjev za zaštitu zakonitosti se može podnijeti ako je pravnosnažnom odlukom ili odlukom u krivičnom postupku povrijeđeno ili uskraćeno ljudsko pravo ili sloboda okrivljenog ili drugog učesnika u krivičnom postupku koje je zagarantovano Ustavom ili Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Naime, odluka u krivičnom postupku je i tužilačka odluka o obustavi postupka protiv koje oštećeni imaju pravo prigovora a u Republici Srbiji i pravo na zahtjev za zaštitu zakonitosti. Značajan korak u poboljšavanju procesnog položaja oštećenog u krivičnim postupcima u Bosni i Hercegovini bi bio i izmjene procesnog zakonodavstva u smislu da se zahtjev za zaštitu zakonitosti definiše na sličan način kao u susjednoj državi kako bi se omogućilo sudsko ispitivanje negativne tužilačke odluke u krivičnom postupku.

LITERATURA

- Baird, D. (2019). Changing the Narrative: Sex Trafficking and its Victims. *Journal of Public Law*, 33(2), 322–323.
- Bajović, V. (2009). Tamna strana sporazuma o priznanju krivičnog dela. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 1, 233–251.
- Bajović, V. (2017). Iskaz saokrivljenog kao dokaz u krivičnom postupku. *Pravni život*, 9. Beograd, 715–730.
- Beloof, D. (1999). The Third Model of Criminal Process: The Victim Participation Model. *Utah Law Review*, 2, 295–299.
- Bohacik, B. (2010). *Report on the Standing and Rights of Victims in Criminal Proceedings*. Strasbourg.
- Bugarski, T. (2018). Ispitivanje svedoka. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 4, 2013, 136.
- Buha, M. (2020). Pravno na besplatnu pravnu pomoć u krivičnom postupku BiH. *Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu*, 86/LIX, 157–173.
- Buha, M. (2020). Procesna prava oštećenog prema Zakonu o krivičnom postupku iz 2020. *Jedanaesta Međunarodna naučno-stručna konferencija Krivično zakonodavstvo i prevencija kriminaliteta (norma i praksa)*, ur. M. Simović. Trebinje: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Ministarstvo pravde Republike Srpske, 479–791.

⁶¹ Čl. 485. Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 72/, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/11. – odluka US, 61/21. – odluka US.

- Buha, M. (2021). Načela krivičnog gonjenja prema Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske iz 2021. godine. *Žurnal za bezbjednost i kriminalistiku*, 3(1), 29–41.
- Buha, M. (2023). Finansijske istrage u Bosni i Hercegovini. *Crimen*, Beograd, XIV 1, 81–96.
- Cmiljanić, B. (2015). Specifičnosti međunarodnopravne norme o zabrani trgovine ljudima. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 87(10), 491–524.
- Dicus, E. (2018). The War Against Sex Trafficking: Who Is Fighting? Wake Forest University: Anti-Trafficking Organizations in Nepal.
- Ilić, G. P. (2012). O položaju oštećenog u krivičnom postupku. *Analiza Pravnog fakulteta u Beogradu*, LX(1), 137–158.
- Ilić, G. P., Banović, B. (2007). Međunarodni standardi oduzimanja imovine stečene kriminalom i domaće zakonodavstvo. *Pravna riječ*, 12, 300–320.
- Kvastek, A. (2021). Položaj oštećenog u javnotužilačkoj istrazi. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 93(1), 43–86, 45–46.
- Löffelmann, M. (2006). The victim in criminal proceedings: A systematic portrayal of victim protection under German procedure law. *Resource material series* No. 70, 41–68.
- Pauls, H. (2021). *The Fight Against Human Trafficking*. Dostupno na: <https://papers.ssrn.com/>
- Pavišić, B. (2013). *Komentar Zakona o kaznenom postupku*. Rijeka: Dušević & Kršovnik, 396–397.
- Radović, I. (2017). *Pristup kompenzaciji za žrtve trgovine ljudima*. Beograd: Astra, Kolicija prEUgovor, 3–17.
- Šago, D., Pleić, M. (2012). Adhezijsko rješavanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 33(2), 967–999.
- Škulić, M. (2015). *Položaj žrtve krivičnog dela / oštećenog krivičnim delom u krivičnopravnom sistemu Srbije*. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Tomašević, G., Pajčić, M. (2008). Subjekti u kaznenom postupku, pravni položaj žrtve i oštećenika u novom kaznenom postupku. Zagreb: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 15, br. 2, 817.
- Tošić, D. (2018). Trgovina ljudima kao jedan od oblika nasilja nad ženama. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 90(3–4), 170–182.
- Trechsel, S. (2006). *Human Rights in Criminal proceedings*. Oxford University Press, 36–37.
- Vuković, I. (2016). Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela – evropski okvir i srpsko zakonodavstvo. *Crimen*, br. 1, 3–30.

Propisi i drugi izvori

Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012. *Official Journal of the European Union*, L 315/57

- Evropski sud za ljudska prava, *Aksoy protiv Turske*, predstavka broj: 21987/9, presuda od 18. decembra 1996. godine
- Evropski sud za ljudska prava, *Perez protiv Francuske*, predstavka br. 47287/99, presuda 12. februar 2004.
- Postizanje pravde za žrtve trgovine ljudima: Odgovor krivičnogpravnog sistema Bosne i Hercegovine, sa preporukama. Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi Misijska u Bosni i Hercegovini, 2021. https://www.osce.org/files/f/document-s/f/2/509348_0.pdf
- Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings), Warsaw, 16. 5. 2005. godine, stupila na snagu 1. 2. 2008. godine, stupila na snagu u odnosu na BiH 1. 5. 2008. godine, objava *Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori*, br. 14/2007.
- Konvencija Savjeta Evrope o kompenzaciji žrtava krivičnih djela sa elementima nasilja iz 1983. godine, Strazbur, 24. 11. 1983. stupila na snagu 1. februara 1988.
- Minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime European Parliament resolution of 30 May 2018 on the implementation of Directive 2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime (2016/2328(INI)), OJ L 131, 20. 5. 2017.
- Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, potpisan je 13. decembra 2000. godine u Palermu (Palermo protokol), a ratificiran 2002. godine – stupio na snagu 27. marta 2002. godine (*Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori*, br. 3/02)
- Zakon o krivičnim postupcima u Bosni i Hercegovini, *Službeni glasnik BiH*, br. 3/03, 32/3, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 29/07, 53/07, 58/08, 12/09, 16/09, 53/09. – dr. zakon, 93/09, 72/13, 65/18.
- Zakon o krivičnom postupku Brčkog distrikta BiH, *Službene novine Brčkog distrikta BiH*, br. 34/13. – prečišćeni tekst, 27/14, 3/19, 16/20.
- Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 35/03, 56/03. – ispr, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14, 74/20.
- Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 53/12, 91/17, 66/18, 15/21.
- Zakon o oduzimanju imovine koja je proistekla izvršenjem krivičnog djela, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 66/18.
- Zakon o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom FBiH, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 71/14.
- Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 72/, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/11. – odluka US, 61/21. – odluka US. aporetičnost